

ВОЈИСЛАВ МИНИЋ

РАДОЊА ВЕШОВИЋ
Лирски приступ времену и стварности

Ово је доба што се горко
сања
док по раскршћима проси
своје лице.
Ово је доба гладно Дисовања
опасно
и за селице.

(Радоња Вешовић, "Доба жељно себе")

Вјерујући искрено и дубоко у већу вриједност, важност и плодотворност живог доприноса Револуције, Радоња Вешовић је своје прве стваралачке побуде и поетска узбуђења, већ у раној младости, замијенио идеалима борбе и слободе не стављајући ни прије ни после вјештачку баријеру између естетичког и етичког феномена у животу револуције и револуционара. У суштинским основама оба ова духовна начела и практична чина лежи исти хуманистички императив: свијет се револуционарно мијења мијењањем људи, ствари и односа. Њему је већ тада било јасно да не може бити несклада између Револуције на ријечи и Револуције на дјелу, јер би такав раскорак нужно довео у први план демагоге и фразере, а не прегаоце, људе од мисли и акције. Дакле, у Вешовићевом приступу самој Револуцији било је лирског заноса, а у његовој лирици осјећа се револуционарни патос као стваралачко враћање дуга времену полетне младости. Међутим, током тридесетих година свога пјесниковања Вешовић је створио лирску кантилену о своме добу и херојску поему о његовим јунацима.

Лирска структура Вешовићевог пјесничког дјела читује се не само у збиркама пјесама: "Вијорења", "Гајтан воде у долини", "Крчаг на

вјетру" и "Буђење свјетла", већ и у прозном остварењу "Колона и визици". Другим временом свикнут на лапидарна поетска сажимања слика и идеја, он не умије да прозно рашчлани конкретну ситуацију, већ јој одмах даје свеобухватност поетске симболике и универзалност лирског виђења стварности. Чак и онда када то жели и мисли да тако чини, Вешовић не успијева да фактографски опише човјека, предио и вријеме, јер све што хоће да каже он пјева - говорећи пјева.

Поетски и судбински трајно везан за Револуцију, Вешовић стваралачки просвјетљује ову доминантну тему своје лирике и етички широко освјетљава револуционарну епоху чији је свједок и саучесник и сам био. У ствари, њему су блиске четири теме које су живо присутне у његовој поезији: револуција као историјско исходиште социјалне правде, завичај као праисточник љубави и лирике, бол као врховно начело сваке аутентичне поетике, и слобода као први предуслов сваког стварања, посебно умјетничког и хуманог. На рачун тих људских и стваралачких идеала Вешовић није спреман да чини било какве уступке. Продубљујући свој лирски израз у мисаоном, емотивном, мотивском и језичком погледу, Вешовић никада не напушта магистралну линију свога пјесништва: саопштавање лирским средствима унутарње драме савременог човјека, распетог између неслућеног бума техничке цивилизације и емотивне основе свог људског бића. Казујући свој лирски монолог о времену садашњем, времену прошлом и времену будућем, Вешовић увијек одређује своју властиту пјесничку позицију према свим тим жељеним и нежељеним промјенама, према оним слућеним и неслућеним метаморфозама стварности које непрекидно гоне ствараоце на нова опредјељења, одушевљења и клонућа. Као учесник и свједок револуционарних промјена, оружане, политичке, економске и духовне борбе за социјалистичку изградњу, Вешовић је од почетка његовао ангажовану поетску мисао. Међутим, он је у погледу умјетничке трансформације животних садржаја у лирске визије далеко од тога да буде лирски љетописац, секретар историје или "комесар времена" коме припада. Његов лирски сензибилитет је далеко сложенији и оспособљен је за fine поетске реакције на грубе изазове тривијалне свакодневице.

Спутан физичким омеђеностима реалних мјера и односа, лирски пјесник својим интуитивним чулима настоји да прекорачи границе баналног и очигледног и да у неком другом простору који се више слуги него што се чулно опажа и спознаје, потражи одговор на многобројна питања. Његова стваралачка радозналост хоће да сазна шта има с оне друге стране, иза космичких маглина, иза "недозваних даљина", и шта има на овој страни звијезда осим болести, гробова и болова, лудила и сна. Тражећи у општој релативности бар неке поуздане тачке ослонца он често залази дубоко у кошмар неизвјесности узвикујући на једном

мјесту: "ни ове ријечи нијесу више моје!". Његову душу мучи скоро физички бол несталности идеала, времена и воде ("Грч времена").

У својој најбољој поеми "Пророковање сјеменом", Вешовић конципира читав један мали програм чије остварење ставља у задатак свом стваралачком инстинкту, свом поетском свијету и свијету уопште. У тој седмочлавној поеми он на визионарски начин пјева о тријумфу живота над масом мртве материје, о упорности рађања свијета и узалудним покушајима подземног вилајета да осујети настајање нових облика егзистенције. У тој драми клијања, отимања, морања, орања, ницања и рашћења, као да је срочена и у исто вријеме просочена космогонија свјетлости и мрака. Све што клица јесте и клицу значи - тежи према свјетлости дана, стреми на ону сунчану страну, у живот сâм. За све што настаје и престаје да постоји земља је прва и потоња осама. Путеви најотпорнијих и најупорнијих изданака живота увијек воде кроз камен. Разарање тога камена због живота и у име живота је "невин гријех", како сам пјесник духовито каже. Славећи живот Вешовић је проникао у тајне и крајње намјере сјемена. Није нимало случајно да је пјесник за лирског јунака поеме узео маслиново сјеме. Оно најбоље симболизује исконску везу живота са земљиним тлом, а маслина је још код старозавјетних времена ушла у свијет поетске флоре. Представљајући у алегоријској форми путеве, муке и патње рађања живота, пјесник је главни акценат ставио на његову неуништивост, постојаност и способност самообнављања. У тај мисаони лирски и животни циклус он је уткао магистралну идеју: долазимо и одлазимо јер све је на свијету привремено - само је живот вјечит.

Осим те виталистичке компоненте, у Вешовићевој лирици се јављају и многи други феномени и лирски елементи као њени конститутивни чиниоци. Игра љепоте и љепота игре, када се јаве као предмет пјесме, могу се означити као аутономни естетски фактор у глобалној структури ове лирике ("Таласање судбине").

Поред егзалтираног пјевања о медитеранском пејзажу, о мору и таласима, о обали и мјесечини, чују се и резигнантни тонови, поред колоритне устрепталости предјела наилази се и на афористички згуснуте црне мисли ("кратери сјећања").

У својој "престоној бесједи даљини", Вешовић носталгично призива све што жели да дозове и намами у пјесму, да изједначи са собом и укине као вид одсутности. Веома налик на ту експанзију пјесниковог бића у простору јавља се нагонска жеља и за освајањем времена ("Зид будућности").

Чежња за недостижним манифестује се у овој лирици у хиљаду облика. Повод, или тачније речено, изазов за овладавање немогућим, зрачи из свега што смањује видик и скраћује вид: тама, зид времена, упитни поглед уклетог неба, мука заустављене воде - све што ствара препреке полетној маси, што осујећује пјесников поглед и његову ми-

сао, гони га да крене у освајачке авантуре и откривалачке походе. У наслову једне пјесме он каже: "И тако стигосмо". Није ли то награда за ону циновску упорност малог мрава који хоће да савлада несагледиви простор и да понесе терет који далеко премаша његову физичку величину и снагу, или је то казна за неугасиву људску радозналост којој увијек искрсне нека неуклоњива препрека на путу до циља. Пјесников дух муче многе недоумице и дилеме и у томе се огледа прометејска судбина његова.

Између слободе стварања и слободе живљења не постоје никакве разлике, бар у етичко-хуманом смислу. Та блискост или, прецизније речено, идентичност идеала слободе стварања и стварања слободе, јасно је видљива у тексту и контексту Вешовићеве лирике. Стога је његов борац за слободу оличен у творцу слободе, јер истовјетност етичког и естетичког идеала условила је појаву јединственог бића као носиоца и браниоца "ослобођене слободе". Из те једноставне чињенице проистиче јединство Вешовићевог пјесништва без обзира на формалну диобу на мотивске констелације коју врши и сам пјесник. Отуда круг Вешовићевих пјесама: "Ослобађање слободе", "Ноћни марш", "Осмуђене гране", "Спавач", "Чирак за његов гроб", "Наши кораци", "Гајовићки партизан", "Бројаница брда", "Гроб непознатог партизана", "Концерт ножева у цркви", "Шта да кажем твојој мајци", "Скица за споменик храбрости" и "Сан шума" - само условно треба сматрати ратном лириком, јер се мотив рата јавља и у његовим дескриптивним, мисаоним и љубавним пјесмама и обрнуто. Он ставља у "сребрни ковчег пјесме" заједно са мртвим херојима и живо вријеме садашњице, а себе самог никада не дијели од мртвих другова, далеких предјела и напуштених идеала. Његов погинули друг само се "одмара" од ноћног марша, "мртав сања" и не престаје да буде живи дио колоне у непрекидном покрету. У томе је етичка снага и смисао погибије за слободу, у томе је морална обавеза живих према мртвима, генерације потомака према генерацији предака. Градећи поетски и етички складне мостове између рата и мира, мртвих и живих, испољи морални презир према "јаловим кампањама", "орденованим забунама" и "немоћном свједочењу". За њега је револуција вјечно млада, а младост вјечно револуционарна.

Као критичар живота, времена и савремене стварности, Вешовић не зна за узмаке и конформизам. У пјесмама: "Доба гладно", "Ковано чело", "Снијет" и "Везах камен", "Мирна пјесма олука", "Звонке ведрине", "Челом сна", "Исусове ријечи из пустиње", "Ратна болест" и "Знамење птице", он излаже жестокој и оштрој моралној осуди многе девијантне појаве савременог живљења, насиље над човјековом личношћу, малограђанштину, опортунизам, кукавичлук и лицемјерство. Ироничан однос према оном дијелу савремене стварности, која у својој бити значи изневјеравање неких кардиналних етичких принци-

па, јавља се у овом кругу пјесама као пјесников наглашени лични став, као његово ограђивање и дистанцирање од свих видова дехуманизације и отуђивања основних вриједности појединаца и колектива.

Поетске синтезе Радоње Вешовића настале су у вријеме пјесникове пуне духовне зрелости и обухватају богато животно и стваралачко искуство свога творца. Сумирајући животне истине и сублимирајући их у мултидимензионалне поетске симболе, он је до краја остао одан стварности било да ствара лирске реминисценције на догађаје и личности из рата и Револуције или да трага за облицима и обличјима савремене личне и друштвене збиље. Вешовић заступа, брани и пропагира принципе борбене етике, али њему као лирском пјеснику нијесу страна ни песимистичка расположења, усамљеничке емоције и елегично пјевање о самоћи. Несумњиви и нескривени оптимизам изражен у једној пјесми бива често смијењен гласним мушким лелеком у другој, суморна надања, опоре процјене будућности и морална индигнација над "овим добом" имају свој мисаони и етички пандан у "буђењу свјетла" новог дана, у сновима о општељудској солидарности, у визијама космичке хармоније и васкрслог склада стварности. Пишући и говорећи као пјесник о поезији, он истиче емотивну подлогу лирике, митску снагу пјесме у процесу моралног препорађања човјека и човјечанства и потребу непрекидног чувања вјере у аутентичне људске вриједности.

Као пјесник Револуције и револуционарни пјесник, он никада не губи из вида "висинску колону", али инстинктом борца и пјесника непогрешиво осјећа стварни несклад између идеала и збиље, између намјера и остварења, између ријечи и дјела. Сагледавајући драму модерног човјека угроженог техничким тековинама које није увијек у стању да прихвати довољно брзо и адекватно и многоликим спрегама бирократских, технократских и антихуманих сила, пјесник формалној слободи претпоставља унутарњу слободу залажући се сваким својим стихом за даље и дубље помјерање њених граница и њене власти.

Своје истине и заблуде о животу и добу у коме живи Радоња Вешовић саопштава пластичним лирским средствима, увјерен да је лирика најпогоднија за сликање временског тока и људске судбине у њему. Он успијева да дубоко проникне у биће времена и биће јединке откривајући многе парадоксе њихове унутарње структуре. Осећајући укус промашености који ово вријеме често са собом доноси, пјесник преноси те утиске на емотивни план откривајући у појединачним егзистенцијама тјескобу, усамљеност и меланхолију. Тој немоћи људске егзистенције он противставља стрпљење, снагу, продорност и спокојство камена. Стерилности камена он противставља неуништивост клијања живота, заробљеној жеђи луде страсти воде, апокалиптичној тишини универзални језик споразумјевања у природи, немушности смрти виталност пјесме.

Поетско-мисаона зрелост, емотивно богатство и разноврсност облика у лирици Радоње Вешовића не могу се потпуно сагледати кроз појединачна набрајања њених својстава, али истицање тих квалитета може да допринесе правилном упућивању у унутарње предјеле ове лирике, који често скривају у себи неслућену раскош мисаоних тајни. Није тешко у духу природе, који тако штедро зрачи из ове лирике, препознати природу људског духа. У овој лирици све је персонификовано од камена до звијезде, од живота до смрти, од дрвета до птице. Кроз бујне пејзаже ове лирике непресушно теку три поетска флуида: вријеме, вода и снови. Они се опсесивно јављају свуда гдје за њих пјесник створи довољно слободног простора и стога они чине неку врсту елементарне структуре Вешовићеве лирике. Тим компонентама треба прикључити маштовитост пјевања, богате асоцијације и реминесценције на ратну и револуционарну прошлост, визионарско призивање будућности и пјесничково испуњавање свих даљина самим собом.

Изразито хуманистички карактер лирике Радоње Вешовића да се оцијенити и по разгранатости социјалних, психолошких и етичких корјенова, по дубини њене рефлексije и ширини језика којим је она казана. Вешовић је бескомпромисни критичар живота онда када тај живот издаје самога себе, али и неусиљени апологета његових хуманих вриједности. Претачући вријеме у пјесму он је увијек имао на уму да то исто вријеме растаче пјесму изнутра, растаче свако људско дјело, у толико брже у колико је оно рјеђим и тањим нитима везано за живот, у колико је стварано од слабе грађе.

Vojislav Minić

LYRICAL APPROACH TO TIME AND REALITY

Summary

In this paper the author deals with lyrical dimension of Radonja Vešović's poetry. The most frequent topics of his poetry are: revolution, hometown, freedom and human suffering. Vitalistically presented, his poetry also knows of pessimistic tones. Vešović is displaying graphically and lyrically, with thoughtfulness and abundance of poetic forms his truths and misconceptions about his life and time.